

Рішення спеціалізованої вченої ради ДФ 15.032.2023
про присудження ступеня доктора філософії
Парадісопулосу Софроніосу Іліасу

Спеціалізована вчена рада Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії галузі знань – 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Соціо-демографічне становище грецького населення Одеси (кінець XVIII – початок XX ст.)» за спеціальністю 032 – історія та археологія «8» лютого 2024 року.

Парадісопулос Софроніос Іліас, 1967 року народження, громадянин Греції, освіта вища: закінчив у 1993 році Одеський державний університет імені І. І. Мечникова за спеціальністю «Історія». Працює директором в філії Грецького фонду культури в Одесі з 1994 р. до цього часу. Дисертацію виконано у Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова у м. Одеса.

Науковий керівник – Дьомін Олег Борисович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Здобувач має 22 наукові публікації за темою дисертації, з них 2 статі у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та 2 одноосібних розділів у колективній монографії):

1. Парадісопулос С. І. Народжувальність в грецькій громаді Одеси під кінець XIX ст.: можливості історико-антропологічних реконструкцій. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. Vol. 5(57), С. 27-33. <https://doi.org/10.26661/zhv-2021-5-57-03>
2. Paradeisopoulos S. Greek subjects in Odesa, 1879: Characteristics of the community in the light of census data. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6(58). С. 446-452. <https://doi.org/10.26661/zhv-2022-6-58-46>
3. Демин О., Парадісопулос С. Младенческая смертность в греческой общине Одессы (1860–1920), *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2022. Volumul XXXI. P. 41-53. <https://doi.org/10.52603/rec.2022.31.05>
4. Paradeisopoulos S. Mortality in the Greek Community of Odessa in 1800 – 1920. *Port-Cities of the Northern Shore of the Black Sea: Institutional, Economic and Social Development, 18th – early 20th Centuries* / Eds. Sifneos Evrydiki; Yurkova Oksana; Shandra Valentina. Black Sea History Project Working Papers,

Vol. 2. Rethymnon, Crete: Institute for Mediterranean studies. 2021. P. 403-457

5. Paradeisopoulos S. Nuptiality among Greeks of Odessa in 1800 – 1920: Records from Registers of the Holy Trinity Church. *Port-Cities of the Northern Shore of the Black Sea. Port-Cities of the Northern Shore of the Black Sea: Institutional, Economic and Social Development, 18th – early 20th Centuries* / Eds. Sifneos Evrydiki; Yurkova Oksana; Shandra Valentina. Black Sea History Project Working Papers, Vol. 2. Rethymnon, Crete: Institute for Mediterranean studies. 2021. P. 377-402.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

Рецензент: *Гончарук Т. Г.*, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Зауваження та рекомендації:

1. Визначаючи хронологічні межі роботи, дисертант достатньо обґрунтовує верхню межу – 1920 р., проте щодо нижньої межі – 1794 р. – то вона, здається, запозичена від часу офіційного «заснування» Одеси, науковість якого заперечується низкою вчених. Проте відомо, що греки були тією етнічною групою, яка, мешкаючи в османському Хаджибеї (Одесі) (Аспорідіс, Яні, Стоматі, Замірі та ін.), залишилася в цьому населеному пункті після його переходу під владу Російської імперії у 1792 р. І в дисертації є про це згадки (с. 61 – 62).

2. В тексті та у висновках роботи дисертант звертає увагу на значну частку приїжджих серед грецької громади Одеси, передусім «понтійців», іноземних підданих. Проте хотілося б запитати, чи досліджував дисертант греків, що прибували до Одеси з інших міст України, зокрема, так званих «ніжинських греків» (місцеве українське населення виділяло їх з-поміж інших греків, і, як відомо, в центрі Одеси у вказаний час і зараз є Ніжинська вулиця), і чи були вони інтегровані до грецької общини.

3. Дисертант докладно розглядає національне самоврядування греків Одеси та їхню участь у боротьбі за визволення своєї батьківщини (с. 65-68). Проте варто було б згадати роль греків, що була потужною від кінця XVIII ст. (часів бургомістрів А. Кесоглу та І. Дестуніса) та на форми взаємодії представників грецької громади з владними структурами й органами місцевого самоврядування.

4. Дисертант вказує, що ним для здійснення дослідження з матеріалів «першого загального перепису населення Російської імперії 1897 р. ... була зроблена вибірка» щодо домогосподарств греків (с. 28) та «спеціальна вибірка із ... первісних переписних листів» (с. 29). При тому в цих місцях (на

відміну від інших) не вказано, за яких принципів були зроблені ці вибірки. Це важливо, оскільки архівні справи з результатами вказаного перепису дійшли до нас далеко не в повному обсязі. Її репрезентативність вибірки з них може бути сумнівною.

5. Мають місце деякі неточності й не зовсім зрозумілі твердження. Наприклад, на сторінці 36 стверджується: «перша грецька газета ... з'явилася в Одесі наприкінці 1906 р.», хоча вже 1860 р. грецьку газету видавав в Одесі композитор П. Ніщинський. Також неясно, що малося на увазі, коли дисертант пише про «розбрат між греками, росіянами та євреями у березні 1871 р.» (с. 183).

Рецензент: Стоянова Галина Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Зауваження та рекомендації:

1. Автор дисертації здійснив багатопланове узагальнююче дослідження, що повело за собою, в окремих випадках, стислий виклад матеріалу та його висновків, тому ряд позицій можна було б розгорнути в окремі підрозділи. Зокрема, на більш повний виклад заслуговує другий розділ, в якому розглядається історична еволюція грецької спільноти Одеси (кінець XVIII–1920 р.) в соціально-демографічних аспектах. Зокрема, було б надзвичайно цікаво показати місце в грецькій спільноті Одеси жіноцтва та молоді. Окрім того, можна було б представити комунікаційні зв'язки греків міста безпосередньо з Грецією.

2. Без сумніву досягненням Парадісопулоса С. І. є розшук і введення в науковий обіг матеріалів грецького перепису 1879 р., що знаходиться у фондах Головного державного архіву Греції. З огляду на це окремішнього опису заслуговує показ громадян Греції, що знаходились в Одесі. Відомості про них розпорошені по різних розділах і підрозділах, але для читача було б важливо представити наочне бачення цієї групи греків.

3. Уявляється, що більш розгорнутої характеристики потребує питання щодо виявлення модернізаційних впливів на розвиток урбанізаційних процесів в Одесі, а саме впливу на грецьку громаду міста.

4. Автором представлені чисельні додатки, що суттєво доповнюють бачення соціо-демографічних аспектів розвитку греків Одеси. Разом з тим, серед них є тільки декілька матеріалів компаративного характеру. Бажано було б значно розширити матеріал щодо етнічних груп Одеси у порівнянні з греками.

Опонент: Гедьо Анна Володимирівна, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Київського університету імені

Бориса Грінченка. Зауваження та рекомендації:

1. В тексті дисертації зустрічаються орфографічні і стилістичні огріхи. Автор не уникнув змістовних повторів, а також побічних сюжетів, не детермінованих назвою розділу чи підрозділу.

2. Історіографічне поле можна було б дещо розширити за рахунок праць, в яких є важлива інформація, дотична до теми дисертаційного дослідження. Значна їх частина включені до дисертації, але їх коло могло бути ширшим. Наприклад, думаємо, що праці С.Г. Гузенкова та Н.В. Лобко не були б зайвими в даній дисертації (Гузенков С.Г. Метричні книги як джерело з історичної демографії Південної України другої половини ХІХ - початку ХХ ст.: дис... канд. іст. наук: 07.00.06. Запоріжжя, 2005; Лобко Н.В. Інформаційний потенціал українських генеалогічних джерел та його використання в історичних дослідженнях : дис ... канд. іст. наук : 07.00.06. Київ, 2008).

3. Аналіз джерельної бази варто було зробити за усталеною в джерелознавстві типологічною характеристикою джерел, виділивши опубліковані та архівні джерела.

4. В подальшому можна побажати досліднику звернутися до матеріалів фонду 101 - Ніжинський грецький магістрат Державного архіву Чернігівської області, в яких зберігаються цікаві матеріали діловодства та статистичні відомості про одеських греків (Спр. 341, 868, 1181, 1186, 1314, 2573, 3549).

5. В дослідженні автор доволі толерантно зазначає, що «русифікація виступала логічним завершенням багаторічного перебування осіб іноземного походження у Російській імперії» (с. 105-106), не акцентуючи увагу, що колоніальна і русифікаторська політика імперії фактично знищила національні громади України, ліквідувавши всі права і привілеї як громад, так і іноземців, наданих імперською владою.

6. Ґрунтовне ознайомлення з текстом дисертації натомість не дає однозначної відповіді на запитання: Чи є репрезентативними дані так званої «випадкової вибірки» документальних свідчень, які потрапляють до аналітичних узагальнень?

7. Потребують деталізації економічні обставини, що впливали на відтворення демографічних процесів. Їх вплив доведено у дисертації достатньо логічно, але синхронні взаємозв'язки виглядають епізодичними.

8. Емпіричні матеріали виглядають вкрай масштабними через широку джерельну базу. Більшість дослідницьких прийомів стосується кількісних методів, в той час як аналіз законодавчих актів та наративних матеріалів теж потребує застосування певного методологічного інструментарію.

9. Складна структура греків Одеси вдало показана та охарактеризована дисертантом в історичній динаміці протягом ХІХ – на початку ХХ ст. Разом із тим, соціально-станові групи Російської імперії буди ще ширшими, аніж в такому місті як Одеса. У зв'язку із цим, виникає питання можливості екстраполяції результатів авторського дослідження на інші міські та навіть сільські спільноти. Слушно, відзначаючи «відкритий характер» грецького населення Одеси, автор, інколи, зосереджується виключно у межах групи. Наскільки доцільними будуть компаративні перспективи до сусідніх спільнот?

10. Інноваційно цінним та доцільним виглядає авторський підхід щодо ролі демографічних чинників та факторів в етнокультурному та історичному розвитку. Про це достатньо докладно викладено у відповідних параграфах роботи першого розділу. Однак, декларація «зворотних зав'язків» - вплив етнічних, соціальних та інших властивостей на динаміку – простежується епізодично. Напрошується висновок, що демографічна ситуація визначала соціальне та культурне повсякдення греків Одеси. У зв'язку з цим би побачити на сторінках дисертації як повсякденність впливала і визначала демографічні стратегії, «поведінку» та «режим відтворення».

Опонент: Уварова Олена Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету. Зауваження та рекомендації:

1. Звернення у п.1.2 Історіографія проблеми до дореволюційних робіт А. Скальковського, К. Смольянінова, В. Яковлева та радянського періоду Т. Теохаріди, Г. Арша тощо є логічним, але аналіз цієї інформації є відомим, у той час як обговорення стану дослідження проблеми в працях сучасних авторів, у т.ч. зарубіжних, потребує більшого висвітлення. П. 1.3 Методи дослідження видається завеликим за обсягом.

2. На стор. 79 вказано, що «привілеї, що надавалися урядом грекам, запрошення іноземців до переселення у межі імперії» сприяло благополуччю греків Одеси. Хоча конкретизації цієї тези у тексті небагато. Подання ширшої інформації може допомогти зрозуміти обсяги цієї допомоги, яка не була постійною, і зробити висновок про умови переселення іммігрантів.

3. Так як діяльність заможних греків-негоціантів відома в історіографії, то у розділі 4 можна було б навести приклади зайнятості греків у середньому та дрібному бізнесі, щоб ілюструвати сферу економічного зацікавлення. У цьому можуть допомогти адрес-календарі та інші міські довідкові видання.

4. Чи можна порівняти демографічні показники стану міських одеських греків з сільськими, наприклад, з греко-болгарських колоній краю чи грецької колонії Малий Буялик, і які можуть бути результати?

У дискусії взяли участь присутні на захисті:

Науковий керівник Дьомін О. Б., доктор історичних наук, професор, професор кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Підкреслив набуття здобувачем необхідних компетентностей, що дозволило йому розв'язати важливе наукове завдання щодо еволюції грецької спільноти Одеси, побудоване на широкій джерельній базі. Побажав видати монографію та продовжити роботу.

Голова ради Бачинська О. А., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Тематика дослідження актуальна, побудована на міждисциплінарних зв'язках із урахуванням етнічних регіональних особливостей. Дисертант навчався на нашій освітній програмі, де набув необхідних для виконання наукової проблеми навичок та знань і заслуговує присудження ступеня доктора філософії.

Гарант ОП Кушнір В. Г., доктор історичних наук, професор, декан факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Виступ Парадісопулоса С. оцінений позитивно. Відповіді на запитання були якісні, особливо, зважаючи на оволодіння ним українською мовою. Робота виконана на високому досконалому рівні.

Рецензент Гончарук Т. Г., доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Це дуже важливе дослідження, глобальне. Сподіваюся, що автор безумовно продовжить цю тему. На сьогодні маємо реальне наукове дослідження не лише історії греків, а й історії України, а Парадісопулос С. заслуговує присудження ступеня доктора філософії.

Опонент Уварова О. О., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету. Надзвичайно позитивно оцінила результат представленої роботи, підкреслюючи складність міждисциплінарних робіт та досліджень пов'язаних із метричними книгами. Наголосила на необхідності видання монографії.

Білоусова Л. Г., кандидат історичних наук, стипендіатка Базельського університету. Акцентувала увагу на важливості створення автором баз даних. Оцінила роботу як надзвичайно важливе досягнення і автора, і української історіографії.

Максим Кашкаєв, магістр історії, історик, дослідник. Підтримав висловлені думки попередніх виступаючих щодо присудження ступеня доктора філософії С. Парадісопулосу.

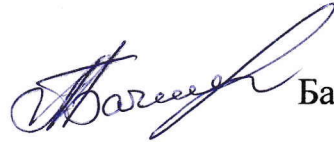
Результати голосування:

«За» 5 членів ради

«Проти» 0 членів ради

На підставі результатів голосування спеціалізована вчена рада *присуджує*
ПАРАДИСОПУЛОСУ Софроніусу Іліасу ступінь доктора філософії з галузі
знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Голова спеціалізованої вченої ради

Бачинська О. А.

